

TERRA LIBERA

ČASOPIS HLÁSÍCÍ SE K TRADICI LAISSEZ FAIRE

listopad 2006 / ročník 7

Skeptický ekolog a neskeptický etatista

Petr Sadílek

Po celé léto rezonoval český překlad knihy Skeptický ekolog místním akademickým prostředím a stal se vhodným námětem četných rozhovorů v pražských hospůdkách.

Osobnost Bjørna Lomborga je od uvedení knihy nepřehlédnutelným fenoménem. A krásný charismatický blondák navštívil na pozvání Liberálního institutu naši zemi, aby zde pohovořil. Není divu, že Kongresové centrum Národní banky na Senovážném náměstí bylo nabito. 300 míst k sezení obsazeno a mnoho zepředu i zezadu titulovaných účastníků prostálo přednášku opřeno o zeď. Takže úspěch.

Pochvalných slov na adresu řečníka zaznělo mnoho. Publikace je nepochybně báječná, a ten kdo nebere do úvahy stanovisko v ní prezentované, zaspal dobu. Ale můžeme souhlasit se vším? Je intelektuální úroveň tohoto muže opravdu nade vši pochybnost? Zkusme se na něj podívat v jeho vlastním stylu - tedy *skepticky*. Lomborg byl mnohokrát napadán nejprestižnějšími vědeckými časopisy a obviňován z neplnění standardů vědecké práce. Možná mohou mít pravdu, ale přesto jsou jejich argumenty irelevantní. Skeptický ekolog totiž nemůže být vědeckou prací, protože nesplňuje její základní charakteristiky. Nelze jej považovat ani za positivistskou vědu, používající jako základní svůj nástroj přírodovědný pokus. Ani za apriorní vědu, která se vyjadřuje pomocí definic, axiomů, rovnic a formální logiky. Skeptický ekolog je knihou interpretační, subjektivní, popularizující a politickou. Je to osobní svědectví, výpověď profesionálního statistika, cvičebnice ekonomie a statistiky. Je spisem bořícím mýty a pověry. Je zprávou o stavu planety k roku 2000. Skeptický ekolog je vědeckou *publicistikou*.

A to není žádná hanba, být autorem vědecko-publicistické knihy. Naopak. Když se podíváme na výsledky anket na téma, kdo jsou současní nejvlivnější intelektuálové, tedy osobnosti, které formují naše představy a ovlivňují vývoj světa, zjistíme, že snad ani jeden z nich není vědec. Vesměs jsou to vědečtí popularizátoři, političtí aktivisté, náboženští myslitelé, keynesovci, novináři. Například v nejnovější anketě časopisu *Prospect*, kde se Lomborg umístil na 14. místě, se před ním nachází 5 politických aktivistů, 2 popularizátoři evoluce, 2 spisovatelé, neo-marxistický filosof a 3 ekonomové, z nichž první se proslavil jako novinář keynesovského přesvědčení, druhý svým zaujetím pro studium hladomoru a třetí populárními knihami o kapitalismu. Otázka sociální, problematika lidských práv a debata evoluce versus kreace jsou nejdůležitějšími intelektuálními tématy. Ti, kteří se vyjádřili systémem diferenciálních rovnic, anebo poukazují na báječně nízkou směrodatnou odchylku svých měření, téměř nikoho nezajímají. Bjørn se zlobí, když se čtenáři a následní oponenti či příznivci vyjadřují nejen ke knize, ale také k jeho osobě. Nelíbí se mu, když raději než tabulky kritizují jeho politické postoje. To máte pane Lomborgu tak: Vy jste nejdříve provedl subjektivní výběr dat a pak jste tato data statisticky interpretoval. Obě dvě tyto činnosti neby-

(pokračování na straně 2)

Upadá naše kultura?

Tyler Cowen

„Válka kultur“ a nedávná diskuze o Národní nadaci pro umění (*National Endowment for the Arts*) odráží obecný názor, který zpochybňuje zdraví dnešní kultury. Současná vlna kulturního pesimismu, ke které se různými způsoby hlásí levice i pravice, nám tvrdí, že naše kultura je zkažená a upadá. Levice z toho vyzovuje, že umění obecně potřebuje pomoc od vlády, zatímco pravice často volá po vládní pomoci kultuře tradiční. Nicméně fakta nám poskytují silný důvod být kulturními optimisty a přesvědčují nás, že moderní komerční společnost povzbuzuje uměleckou tvořivost a různorodost.

Hudba Bacha, Mozarta, Haydna a Beethovena je současnému posluchači dostupnější než byla posluchači z 18. či 19. století. Moderní návštěvníci koncertů si mohou vybírat z nevidané škály hudebních období, nástrojů a stylů. Dokonce i poněkud obskurní skladatelé mají svá díla ve velkých hudebních obchodech, rozšířených jak v amerických městech, tak i na předměstích. Malá prodejna řetězce Tower Records nabízí nejméně 10 000 titulů klasické hudby. V největší pobočce Tower Records na Manhattanu naleznete přes 22 000 titulů. Značka Naxos prodává výborné nahrávky klasické hudby za pakatel 5,99 dolarů za 70 minut hudby. Hudba všech žánrů - stará i nová - je hojně dostupná. Filmy, včetně mnoha němých, si lze půjčit velmi levně na videokazetě nebo na DVD, dáváte-li přednost kvalitnějšímu obrazu a zvuku. Moderní videopůjčovny, které jsou provozovány soukromníky pro zisk, jsou knihovny plnými klasických děl.

Pravidelně jsou vydávány nové a autoritativní edice mnoha literárních děl nebo jejich lepší překlady. Bible a Platón, dva oblíbení mnoha kulturních pesimistů, jsou stále znovu publikovány v nových vydáních, zatímco klasici jsou dostupní v levných brožovaných vydáních. Televize, videopůjčovny a knihkupectví umožňují moderním příznivcům snazší přístup k dílům Shakespeara, než měli lidé alžbětinské doby.

Úroveň gramotnosti a četby jsou dvě oblasti, za které je moderní svět nelítostně kritizován. Ale i zde jsou trendy převážně pozitivní. Měřená míra gramotnosti mezi dospělými vzrostla mezi lety 1970 a 1990 ve světě z 61,5 na 73,5 procent. Míra gramotnosti se v průmyslových státech za stejné období zvýšila z 93,8 na 96,7 procent. Gramotnost v Americe byla před 100 lety či ještě v polovině minulého století mnohem nižší. Ve shodě s těmito trendy kupuje dnes průměrný Američan dvakrát více knih než kupoval v roce 1947. Počet knihkupectví narostl skoro desetkrát a jejich průměrná velikost se dramaticky zvětšila. Knižní supermarketky jsou dnes běžnou věcí.

Na rozdíl od mnoha tvrzení televize ani internet knihu nezabíjí. Tištěné slovo nabízí jedinečný způsob vyprávění příběhu a popisu, která ostatní média nenahradila. Televize a internet často doplňují četbu a povzbuzují čtenářův zájem o knihy místo toho, aby je nahradily. Široká paleta talentovaných spisovatelů dnes aktivně publikuje a překračuje hranice tradiční žánrů.

Počet uměleckých muzeí a jejich návštěvnost raketově vzrůstá. Senzační umělecké výstavy putují po celém světě a přinášejí vý-

(pokračování na straně 2)

ly, a ani nemohly být objektivní. Provést objektivní výběr dat není možné, ani kdyby byly na výběr jen dvě možnosti, natož pak z nekonečné záplavy informací. A v pojmu statistická interpretace dat je subjektivita přímo neoddělitelně obsažena. Pokud byste napsal práci vědeckou, tak věřte mi, nevrátili by se ve Vaší intelektuální výbavě či politickém přesvědčení, a dostalo by se Vám čistě vědecké kritiky, po které tak voláte. Ale u subjektivní výpovědi, publicistiky a osobního svědectví je „kdo to říká“ stejně tak důležité jako „co říká“.

K hodnověrnosti autora tedy uvádím, že Bjørn Lomborg je profesionální statistik, tento obor vyučoval v době publikování knihy na universitě v Aarhus. Poté, co kniha vzbudila značnou pozornost, byl obviněn z nepoctivosti a byl vyšetřován dánskou ministerskou komisí. Případ se táhl asi dva roky a byl ovlivněn vyjádřením řady významných osobností především z dánských vědeckých kruhů. Výsledkem bylo, že Lomborg byl uznán subjektivně poctivým. Komise usoudila, že přistoupil ke své práci s čistým srdcem, nelhal a nevybíral účelově informace. Data pak zpracoval bez postranních záměrů. Padni, komu padni. Lomborg je jako autor velmi důvěryhodný právě tím, že jeho osobní postoj je v rozporu s obsahem a vyzněním knihy. Bjørn začal jako příznivec Greenpeace a nyní je environmentalistou. Je přesvědčen, že společnost má být řízena politickými rozhodnutími. K dosažení ideálního stavu je potřeba jediného: správných dat.

A to je právě cílem knihy a dosavadní Lomborgovy kariéry. Postavit environmentalismus na vědeckou bázi. Autor poukazuje na faleš zájmových lobbistických organizací, působících v oblasti ži-

votního prostředí, a na pronikání těchto lží do programů politických stran, do činnosti vlád a do obsahu mezinárodních smluv. Kritizuje nízkou efektivitu vydávání státních prostředků, způsobenou podle něj právě chybnými vstupními předpoklady. Vyzývá k vytvoření myšlenkového think-tanku těch nejlepších vědců planety, kteří by zpracovali data, určili priority našich potřeb, a demokratickým vládám celého světa tak umožnili konat efektivně, a směřovat k ideálnímu zužitkování finančních prostředků a maximálnímu uspokojení potřeb lidstva. Po vydání knihy Bjørn Lomborg vznik takového myšlenkového trustu skutečně inicioval a organizoval jeho zasedání v roce 2002 pod názvem Kodaňský konsensus.

Vidím Lomborga jako muže dvou tváří. Tak horečně kritizovaný Bjørn statistik a popularizátor nám nastavuje tvář poctivou, nebojácnou, převratnou. Ale když se otočí, tak mezi blondatými vlásky vykukuje ještě jeden obličej, doposud unikající kritice. Pichlavá očka celosvětové regulace, kostnatý nosík vědecky ověřených priorit lidstva, ošklivé bradavice přerozdělování ve jméno objektivního, vědecky prokázaného dobra. Je přímo cítit dech víry a důvěry v politické nástroje a řešení.

Myslím, že je přesvědčení Bjørna Lomborg o možnosti nalezení všelidských priorit mylné. Neslučuje se s mými základními východisky, tedy metodologickým a hodnotovým individualismem a subjektivismem. Žádné „my Lidstvo“, jakožto zájmově jednotná skupina, neexistuje. A nemohou tedy existovat ani společné zájmy a záměry. Každý člověk má své vlastní hodnoty, a z nich pak vyplývající vlastní priority. Každý jedinec hájí své osobní zájmy. Průsečíkem jejich úsilí je trh. Výsledkem

působení volného trhu je právě onen fantastický rozmach naší civilizace, nádherně dokumentovaný v knize. Z tabulek číší: „Jsem ekonomický zákon, platím vždy a všude, spoléhej na mne.“ Uváděná data volají: „Jsme volným trhem, neboj se. Jen přemýšlej, a pracuj nad tím, co Ti někdo dobře zaplatí. Vše ostatní se zařídí samo.“ Kapitalismus volné soutěže nevede k ideálnímu stavu, ale pouze ke stavu optimálnímu. Výsledkem jeho působení jsou jak optimální alokace zdrojů, tak i optimální ceny a optimální životní prostředí. Plánovači se ale s optimem nespokojí. Usilují o ideál a deklarují vznešené cíle. Nikdy jich ovšem nedosáhnou. Lomborgova snaha organizovat vědeckou a politickou kliku, která bude určovat, a realizovat to, co je ideálem z hlediska environmentalismu, nenalézá v jeho vlastní knize žádnou teoretickou podporu. Potlesk za podzimní přednášku dozněl. Chleběčky jsou snědeny, víno dopito, pan Lomborg odletěl zpátky do Kodaně, a na kufru mu vlála cedulka: „Světová čtrnáctka“. Mám víru v upřímnost tohoto muže. Věřím, že sbírá ta nejlepší dosažitelná data, poctivě je statisticky interpretuje a výsledkem je oslava kapitalismu volné soutěže, lidské invence a práce. Usuzuji ale, že nenaslouchá poselství vlastní knihy. Mluví o nutnosti vědeckého stanovení priorit. Sní o tom, jak se politici celého světa obejmou, políbí nejdříve na obě líce a po malém zaváhání i doprostřed, sednou si a začnou řídit svět podle vědecky vyhodnocených cílů Kodaňského konsensu. A pak se na cedulce jeho kufru zaskví nějaké krásné a velmi nízké číslo. ■

Autor je publicista a zabývá se přírodovědnými i společenskovědnými naukami (p.sadilek@atlas.cz)

Upadá naše kultura?

(pokračování ze strany 1)

znamné obrazy stále více lidem. Na počátku minulého století neměla většina Američanů žijících mimo New Yorku mnoho možností shlédnout umění vysoké úrovně. Umělecká nakladatelství prosperují. Dokonce i okrajoví umělci dnes vydávají své katalogy plné kvalitních barevných tisků.

Živá umělecká představení jsou také na vzestupu. Mezi lety 1965 a 1990 vzrostl v Americe počet symfonických orchestrů z 58 na bezmála 300, počet operních společností se zvýšil z 27 na více než 150 a počet regionálních neziskových divadel z 22 na 500. Soudobá západní kultura, obzvláště ve Spojených státech, je v rozkvětu.

Trhy povzbuzují inovaci

Tržní hospodářství neustále povzbuzuje nové umělecké inovace. Diskutovat o hodnotě určitého současného uměleckého díla je těž-

ší kvůli tendenci nesouhlasit se soudobou kulturou (Mozart byl ve své době také kontroverzní, přestože dnes o hodnotě jeho odkazu málokdo pochybuje). Avšak i moderní tvůrci dali vzniknout mnoha důmyslným a trvalým výtvorům, které jsou univerzální svým záběrem a jež mají velký význam.

Tato tvorba těší a obohacuje velký počet inteligentních příznivců a ovlivňuje další generace umělců. Můžeme s jistotou očekávat, že mnohé z moderních a současných děl obstojí ve zkoušce časem stejně jako obstála díla starší, přestože nemůžeme nyní přesně určit, která to budou.

Mezi nejpůsobivější výtvoři současné kultury patří kinematografie, rock'n'roll, pop art a minimalismus, moderní tanec, jazz, beletrie a moderní životopisy. Panoramata Manhattanu, Chicago a Hongkongu byla skoro celá financována a navržena soukro-

mým sektorem. Přesný obsah seznamu důležitých současných výtvorů se bude lišit podle vkusu, avšak naše kultura poskytuje širokou paletu stylů, estetických prožitků a nálad. Člověk nemusí mít nijak zvláštní preference, aby miloval současné umění. Dvacáté století není pouze věkem intelektuální, atonální hudby, je to také věk Buddy Hollyho a Stevena Spielberga, kteří se stali uznávanými a oslavovanými tvůrci již za svého života.

Nové hudební žánry pokračují ve svém rozvoji. Naše století vidělo rozvoj blues, soulu, rhythm and blues, country, rapu a bluegrassu, stejně tak jako nových forem elektronické hudby. Někteří z nejvýznamnějších moderních umělců jsou stále činní, hrají a nahrávají pro naše potěšení. Na koncertech můžeme poslouchat Boba Dylana a Rolling Stones, a přestože již

nejdou nejmladší, stále jsou v dobré formě. Film je uměním 20. století *par excellence*. Kombinuje drama, hudbu a vyspělou technologii takovým způsobem, aby pobavil a inspiroval široké publikum. Diváci po celém světě chtějí vidět americké filmy. Někteří filmoví nadšenci si stěžují, že „dnes už se netočí filmy jako dřív“, ale pohled na nejlepší americké filmy za posledních 20 let – jako jsou dle mého názoru Tenká modrá linie, Modrý samet, Základní instinkt, Schindlerův seznam, Nebezpečné známosti, L.A. - Přísně tajné, Titanik a Truman Show – nás přesvědčí o opaku. (Divák, který nesouhlasí s mým seznamem oblíbených filmů nebude mít problém vymyslet svůj vlastní.) Umělecké a nezávislé filmy trvale prokazují svoji životaschopnost.

Nové nebo nově deregulované technologie nejčastěji přinášejí nové kulturní inovace. Kabelová televize se rychle rozrůstá a narušuje hegemonii vysílacích společností. Časem si bude divák moci vybrat ze stovek televizních kanálů. Již dnes kabelové televize nabízejí nejlepší filmy světové kinematografie, moderní dramata v podobě sportovních přenosů, velké množství populární hudby a náročnější umění jako je balet, divadlo a klasická hudba. Divák tak může absolvovat kurz o Shakespearovi, aniž by musel opustit svůj obývací pokoj, nebo se může sledováním cizích televizních kanálů učit cizímu jazyku, a tak si rozšiřovat svůj přístup k světovým kulturním pokladům. Kabelová televize není jediným novým uměleckým médiem. Můžeme jen hádat, jakým směrem se vydá vývoj internetu, technologií virtuální reality a hypertextu, a to nejen jako způsobu distribuce starších uměleckých děl, ale i jako nového média pro budoucí tvorbu.

Konečně i kvazi-umělecké aktivity vzkvétají jako nikdy dříve. Móda, dekorace, kuchyně, sport, design, počítačová grafika a komerční umění – namátkou jen několik příkladů – pokračují ve svém rozvoji a růstu. Ještě před 20 lety nebylo thajské jídlo dostupné ve většině amerických měst, ale dnes thajské restaurace lemuji dokonce i americká předměstí. Ačkoliv nejde o umění v úzkém slova smyslu, přinášejí nám do života krásu a vzrušení. Krásně vyzdobený domov či přepychové nákupní střediska nás těší a působí na naše estetické citění. Otázka „Co je umění?“ se stala s růstem různorodosti kapitalistické výroby méně smysluplnou.

Trhy a současná kultura

Není náhodou, že se současná kultura daří v naší bohaté společnosti. Největší kulturní rozvoj minulosti, což je případ Atén, Říma, staré Číny, islámské říše, renesanční Itálie a Evropy 19. století, stejně jako modernismu 20. století, nastal v společnostech na svoji dobu poměrně bohatých a komerčních. Většina důležitých filmových, hudebních, literárních, malířských a sochařských děl se dnes prodává jako zboží. Současné umění je uměním kapitalistickým a dějiny umění byly dějinami úsilí o ustanovení trhů.

Tvůrci mají největší šanci být živi ze své práce v bohaté, kapitalistické společnosti. Jak umělci, tak i obecnost mají více volného času a jsou osvobozeni od unavující fyzické práce. Velký trh pomáhá větší různorodost produktů umělecké i neumělecké sféry. Není překvapením, že počet lidí, kteří pracují jako umělci na plný úvazek, již několik století stále roste.

Kapitalismus zvýšil nezávislost umělců na bezprostřední poptávce ze strany kulturu konzumující veřejnosti. Bohatství tržního hospodářství umožňuje i existenci alternativních zdrojů finanční podpory, jakými jsou soukromé nadace, univerzity, dědictví po bohatých příbuzných a jednorázové zakázky.

Tyto zdroje financování umožňují umělcům investovat do svých schopností, odvážit se zahájit dlouhodobé projekty a řídit svůj osud. Je paradoxní, že umělci, kteří se starají o umění více než o peníze, mají největší šanci uspět v systému založeném na peněžních a komerčních podnětech.

Bohatá společnost poskytuje umělci největší šanci se stát finančně nezávislým, a tím získat i nezávislost tvůrčí. Beethoven napsal: „Nejsem, jak si myslíte, hudební lichvář, který chce být jen a jen bohatší za každou cenu! Mám však rád nezávislý život a ten není možný bez malého příjmu.“ Příjem dále dovoluje umělci pořídit si materiál potřebný pro uměleckou tvorbu jako je barva či plátno, nebo – jako v případě Damiana Hirsta – žraloky a formaldehyd. Neměli bychom odsuzovat umělce, který tvoří pro peníze. Malíři a sochaři renesanční Itálie byli obchodníci, kteří tvořili pro zisk a o svých obchodech tvrdě vyjednávali. Mozart napsal: „Věřte mi, můj jediný cíl je vydělat tolik peněz, kolik je jen možné. Peníze jsou pro dobrém zdraví tím nedůležitějším.“ Kapitalismus dovoluje umělci komercializovat svůj produkt a prodat jej velkému množství lidí, a když se mu zachce, může zmobilizovat chamtivost ve službách kreativity.

Nezapomeňme, že mnohá umění jsou závislá na technologických inovacích, které přináší kapitalismus. Papír považujeme za samozřejmost, avšak v dřívějších dobách vysoká cena papíru významně omezovala spisovatele i umělce. Fotografie, kinematografie a elektronická reprodukce hudby nebyla do poměrně nedávné doby možná. Pokroky v medicíně umožňují umělci dožít se vyššího věku a antikoncepce umožňuje mnohé tvůrkyni efektivněji organizovat svoji kariéru.

Ekonom William J. Baumol namítá, že živá umělecká představení trpí „nákladovou nemocí“, protože tato představení nemohou využít plně výhod technického pokroku jako ostatní odvětví. Baumol si všimá, že dnes trvá zahrát Mozartův smyčcový kvartet 40 minut, což je stejně, jako tomu bylo v roce 1780. Baumol však podceňuje progresivní povahu umělecké produkce.

Elektronická reprodukce, jako je nahrávání a rozhlas, zlepšila produktivitu hudebníků tím, že jim dovoluje dostat se k širšímu publiku. Dnešní smyčcové kvarteto cestuje spíše letecky než dostavíkem nebo vlakem. Smyčcové kvarteto z roku 1780 mohlo hrát Mozarta, ale dnes může hrát Beethovena, Bartóka a stejně tak i „Eleanor Rigby“ od Beatles.

Kulturní pesimismus a jeho přitažlivost

Mnozí kulturní komentátoři zastávají explicitně pesimistický postoj. Neomarxisté a kritici masové kultury, jako například Frankfurtská škola, věří, že trhy kulturu degradují. Z jejich pohledu to, že se z kultury stává zboží, snižuje uměleckou kvalitu a kazí umělce. Ztotožňují tržní kulturu s produkcí televizních programů nízké kvality určenou pro masového diváka. Vliv takového pohledu na věc je samozřejmě rozšířený daleko za hranice radikální levice. Mnozí neoliberální¹ spisovatelé sdílejí obavy Frankfurtské školy, i když jejich přístup je v praxi mnohem umírněnější. Neil Postman tvrdí, že moderní technologie a média ničí gramotnost. Herbert Schiller nazval svoji knihu *Kultura, s.r.o.: Korporace přebírají kontrolu nad veřejným projevem (Culture, Inc.: The Corporate Takeover of Public Expression)*.

Hnutí politické korektnosti ztotožňuje kapitalistickou kulturu s útlakem menšin a žen. Někteří multikulturalisté říkají, že tržní směna vede ke globální, homogenizované kultuře odpovídající nejmenšímu společnému jmenovateli. Marshall McLuhan píše o „globální vesnici“, ve které všichni konzumujeme stejné produkty. Po celém světě, zvláště v zemích, jako je Francie a Kanada, kde se obávají amerického vlivu, je jako odpověď na tyto obavy zaveden kulturní protekcionismus. Na nedávnou konferenci o kulturním protekcionismu v Ottawě nebyl pozván žádný americký zástupce pod záminkou toho, že Spojené státy nemají žádného ministra kultury – což je údajně jeden z důvodů, proč je americká kultura tak děsivá.

Na pravé straně politického spektra mnozí neokonzervativci věří, že naše kultura je v žalostném stavu, což odráží obecnější trendy jako je přílišná shovívavost, hršnost a ztráta respektu k tradici. Allan Bloom, Daniel Bell, Irving Kristol a Robert Bork, ti všichni kritizují kulturu v podmínkách kapitalismu. Tvrdí, že kapitalistická kultura neposkytuje dostatečnou podporu tradičním hodnotám.

Přesto je západní kultura na vzestupu nejméně od roku 1000. Dobře se dařilo zachovávat odkaz minulosti i přicházet s novinkami. Proč měl tedy kulturní pesimismus takový vliv?

Kognitivní zkrslení vzbuzují v pozorovateli větší hodnověrnost kulturního pesimismu než odpovídá skutečnosti. Pesimisté se zaměřují na úpadek toho, co již oceňují,

¹ Autor používá pojem „liberalní“ v americkém významu, tj. k označení politické levice – pozn. překl.

a zanedbávají vzestup toho, co teprve přijde. Je jednoduché si všimnout ztráty toho, co známe, ale těžší rozeznat nový vývoj a překvapení. Dokonce i když jsou dlouhodobé trendy kladné, může se zdát, že kultura upadá.

Pozorovatel často porovnává současnou kulturu s tím zcela nejlepším z minulosti, a tak současnost vypadá v tomto srovnání poněkud chabě. Porovnávat však to nejlepší z minulosti s celkem současností je nespravedlivé. Ať je současná kultura živá sebvíce, naše oblíbené romány, filmy a nahrávky nebyly všechny vytvořeny teprve včera.

Oblíbené období každého z nás, včetně kulturních optimistů, leží ve více či méně vzdálené minulosti. Výsledkem toho je, že každý obor vypadá být na ústupu, protože pro všechny obory platí, že jejich zlatý věk leží v minulosti. Proto bychom neměli dělat závěr, že se kreativita ztrácí či zpomaluje. Lépe řečeno, minulost obsahuje více nashromážděných úspěchů než jakýkoliv jednotlivý časový okamžik, jakým je i naše současnost. Navíc bude kulturní pesimismus vypadat ještě přesvědčivěji právě proto, že svět pokračuje v tvorbě tvůrčích děl. S každým uplynulým rokem obsahuje minulost ve srovnání se současností stále větší množství kultury.

Současnou kulturu také spotřebováváme méně efektivně než kulturu minulosti. Hudební kritici 18. století běžně nechápali Haydna a Mozarta za rozhodně nadřazeného Gluckovi, Cherubinimu, Cimarosovi a Gretrymu. Bylo zapotřebí roků debat a poslouchání, než se tato pravda stala zřejmou. Podobně ani my dnes nemůžeme rozpoznat skutečně hodnotné a originální činy moderní populární hudby a současného umění. Trvá to desetiletí, v některých případech dokonce staletí, než se oddělí kulturní zrno od plev.

Většina velkých tvůrců, dokonce i ti, které dnes považujeme za konzervativní, čelila ve své době značné opozici. Francouzští impresionisté byli odmítnuti soudobým uměleckým hlavním proudem a jejich díla byla považována za směšně neuspořádaná. Mozartova hudba byla považována mnohými Mozartovými součastníky za příšerně nelibozvučnou. Jeden kritik nařkl Antona Brucknera z toho, že je „největším žijícím hudebním nebezpečím, tonálním Antikristem ...[který] neskládá nic jiného než velezradu, revoluci a vraždu ... otrávené pekelnou sirou“.

Starší obecenstvo často nemůže ocenit nové a novátorské kulturní produkty. Mnozí lidé věnují maximum své pozornosti kultuře ve svém mládí. Například ve věku mezi 15 a 25 lety mysl vnímá nové vlivy a jedinci si hledají svoji identitu a dost často se tak bouří proti starším. Pro mnoho lidí je to věk, kdy si utváří kulturní vkus. Avšak příchod manželství, dětí a zaměstnání vytlačí příležitosti objevovat nové umělecké produkty. Proto v očích mnohých vypadá kultura, jako kdyby vysychala a upadala, a to vytváří další úrodnou půdu pro pesimismus.

Někteří lidé zastávají pesimistický postoj proto, aby tak podpořili své elitářství. Elitáři potřebují cítit, že patří mezi privilegovanou menšinu. Současná kultura je však masivní ve své velikosti, různorodá ve svém rozsahu a široce rozšířená. Elitáři mají tak problém zachovat si svoji tvář, připustí-li, že naše kultura je báječná a pulzující. Oslavování dynamičnosti moderní tvorby přiznává estetické ctnosti a vzhled velké třídy uměleckých tvůrců a spotřebitelů – což je pravý opak elitářství.

Různorodost moderní kultury znamená, že je také vyprodukováno mnoho nekvalitních děl, které jsou pak střelivem pro útoky pesimistů a elitářů. Neměli bychom na tyto nekvalitní výplody zapomínat a měli bychom je brát v potaz jako luxus, který si můžeme dovolit pouze rozmanité a bohaté společnosti.

Některé druhy kulturního pesimismu pocházejí z nedostatku představivosti. Kulturní pesimismus a „zdrojový pesimismus“ v tomto smyslu sdílí společné kořeny. Zdrojový pesimismus, úspěšně kritizovaný Julianem Simonem, je pohled, podle něž svět vyčerpá své zdroje v blízké budoucnosti. Zdrojoví pesimisté se zaměří na jeden druh zdroje, jako je například ropa, a vidí, že zbývá pouze zásoba na tolik a tolik let. Ale nevidí již, že svět může v budoucnosti vyrábět energii jiným způsobem. Mnozí kulturní pesimisté zastávají analogický postoj. Západ vyvinul jisté vysoké formy umění jako je epická poezie, klasické drama a symfonie. Tyto formy byly „vyčerpány“, alespoň z pohledu pesimistů, což značí, že kultura upadá. Neměli bychom však čekat kulturní inovace ve stále stejných oborech, ale přinejmenším bychom měli čekat pravý opak. Není žádný Homér či Aischylos 20. století, máme však Alfreda Hitchcocka, Duka Ellingtona a Franka Lloyda Wrighta.

Kulturní pesimisté jsou tu od té doby, co existuje kultura. Útoky pesimistů jsou tu již staletí, i když se jejich cíl často měnil. Mnoho moralistů a filozofů, včetně Platóna, kritizovalo divadlo a poezii za to, že kazí lidi. Knihy se staly cílem kritiky hned po svém vzniku. Pesimisté z 18. století obviňovali romány z toho, že brání čtenáři v myšlení, nabádají k neposlušnosti vůči rodičům (všimněte si protichůdnosti těchto obvinění), podkopávají smysl žen k podřízenosti, zmenšují rozdíly mezi třídami a že jsou z nich čtenáři nemocní. Knihovny, zvláště soukromé, byly dalším cílem kritiky. Edward Mangin v roce 1808 podotknul, že „je jen málo ulic ve městech nebo vesnic, kde bychom nenašli knihovnu. Taktéž není v celém impériu místa, kde se mluví anglicky, v němž by lidé netrpěli účinky této instituce.“

V 18. a 19. století patřili mezi cíle kritiky román v dopisech, noviny, opera, koncertní sál, fotografie a instrumentální virtuózy, jakými byli Liszt a Paganini. Dvacáté století přineslo obětní beránky v podobě rozhlasu, filmu, moderního umění, profesionálního sportu, automobilu, televize,

Předplatné TL

*Jak se stát každý měsíc součástí
TERRA LIBERA?
Předplatte si zaslání časopisu
TERRA LIBERA.*

Roční předplatné časopisu, zasílaného v papírové podobě kamkoliv v rámci ČR, získá ten, kdo přispěje Liberálnímu institutu alespoň 150,- Kč nebo 0,25 g zlata. Předplatné v elektronické podobě lze získat za polovinu těchto částek.

Korunový účet: 111 333 0/2400
e-Gold účet: 131844

Více o e-Gold na www.libinst.cz

On-line archív
TERRA LIBERA
z let 2000 - 2005
dostupný na stránkách

www.libinst.cz

TERRA LIBERA

je vydávána společností TERRA LIBERA.

Kontaktní adresa:

TL, c/o Liberální institut,
Spálená 51, 110 00 Praha 1
E-mail: TL@libinst.cz

Její vydávání není povoleno ani schváleno
žádnou státní institucí.

rhythm and blues, rock'n'rollu, komiksu, videoklipů na MTV a rapu. Všechny nové média nebo žánry byly obviňovány z toho, že kazí mládež, že podporují přílišnou smyslnost, morální relativismus a že jsou politicky podvrtné.

Má verze kulturního optimismu nabízí opačný pohled. Kapitalistickému umění je bytostně vlastní spojovat spotřebitele a výrobce. V tomto leží jeho osvěžující, vyzývavá a poetická podstata. Tržní umění je spojením myslí a srdce. Neměli bychom naši kulturu odsuzovat tak, jak to dělají pesimisté. Měli bychom raději uznat její kapitalistickou přirozenost, ze které vyplývá kreativita, zábava, inovace a především rozmanitost. ■

Tyler Cowen je profesorem ekonomie na George Mason University a autorem knihy In Praise of Commercial Culture (Harvard University Press, 1998). Tento text vyšel v Cato Policy Report, Vol. XX, No. 5 (září 1998). Překlad Lukáš Dvořák.